

Outimajja Hakala

EI-INHIMILLISEN KERTOMISESTA VIDEO- TEOKSESSA LAJIENVÄLISIÄ KOHTAAMISIA

Artikkeli käsittelee monilajisesta rinnakkainelosta kaupunkiympäristössä kertovaa Lajienvälisiä kohtaamisia -videoteosta (Todellisuuden tutkimuskeskus 2021), jonka tein yhdessä tanssitaiteilija Matilda Aaltosen kanssa. Pyrimme kohtaamaan ja kertomaan muunlajisia teoksessa yksilöinä, kriittisen eläintutkimuksen arvolatautuneen näkökulman mukaisesti tietoisina ja itseisarvoisina olentoina. Tarkastelen teosta ja sen valmistumisen prosessia taiteellisen tutkimuksen avulla.

Taiteellinen tutkimus eläinten kerronnassa

Lajienvälisiä kohtaamisia on osa eläimen käsitteellistämisen haasteita tutkivaa monialaista *Voiko eläintä kertoa?* -hanketta, jossa tarkastellaan mitkä menetelmät edesauttavat eläinten olemuksen, mielen tai perspektiivin tavoittamista ja etsitään uusia mahdollisuuksia kertoa eläintä tieteissä ja taiteissa. Ihmiset ovat tehneet eläimistä tulkintoja aina, mutta voiko inhimillisen kokemuksen vierellä olevaa ei-inhimillistä todellisuutta tai eläintä ”sinällään” tavoittaa?¹

Ensisijainen tutkimusmenetelmäni on taiteilijan teoksistaan, työprosessistaan ja niihin liittyvistä tekniikoista tekemä analyttiseen arvioimiseen perustuva taiteellinen tutkimus. Menetelmässä tekijän kokemus ohjaa tutkimusta siinä missä taiteellista toimintaakin, mikä tuottaa tietoa teoksesta ja taiteellisesta työskentelystä sisältä päin. Yksinkertaisimmillaan kuvattuna taiteellinen prosessi on luovan ajattelun seuraamista, jonka ymmärtämisen kehittyminen tuottaa työskentelymenetelmiä ja uusia teoksia. (Borgdorff 2006, 44–64.) Taiteellinen ajattelu on aistien varaista toimintaa, kuvataiteilijat puhuvat usein käsillä ajattelusta. Taiteellista tutkimusta voi kuvata kokeelliseksi tutkimukseksi, jonka uniikit tulokset eivät ole yleistettävissä tai toistettavissa. Sanallisesta avaamisesta huolimatta teokset eivät taiteellisessa tutkimuksessa täysin tyhjene kieleen, vaan ne jäävät tässä artikkelissa käsitellyn videon tapaan tutkimustulokseksi esteettisessä muodossaan. (Varto 2017, 66–106.)²

Juha Varto rinnastaa taiteilijoiden ja etnologien muistikirjoja toisiinsa ja kuvaa luonnoskirjojen arvoa tiedon lähteenä. Ne voivat paljastaa taiteilijan

Outimajja Hakala, TaM, FM,
väitöskirjatutkija, Aalto-yliopisto

1 Voiko eläintä kertoa? on eläimen käsitteellistämisen haasteita tieteissä ja taiteissa tutkiva Koneen Säätiön (2020–2023) tukema hanke, jota vetää filosofi Elisa Aaltola. Hankkeessa työskentelevät tanssitaiteilija Matilda Aaltonen, kuvataiteilija Outimajja Hakala ja sosiologi Salla Tuomivaara. Voiko-kollektiiviin kuuluvat myös runoilija Pauliina Haasjoki, dramaturgi Pipsa Lonka ja kulttuurintutkija Liisa Kaski. Esitämme kysymyksen, jonka tarkoitus on avata mahdollisuus tarkastella ja kehittää eläintä käsittelevää metodologiaa. Samalla kysymyksen on tarkoitus suunnata huomiomme siihen, että eläimen itsensä sijaan tapamme kuvata eläintä perustuvat ihmisen tekemille tulkinnoille ja eläimen kulttuuriselle haltuunotolle. Niitä tehdessä usein sivuutamme eläimen yksilöyden ja oikeudet, elävän olennon itsensä. Emme kenties voi tavoittaa eläintä tyhjentävästi, kuten emme toista ihmistäkään. Voimme kertoa eläimestä, eläimistä ja eläimyydestä. Siitä huolimatta eläimen yksilöyden näkemisen ja arvon kannalta on merkittävää, että pohdimme, voiko meillä olla keinoja tavoittaa eläintä sinällään – ja jopa antaa mahdollisuus eläimelle itselleen kertoa itsestään esimerkiksi toimijoina videoteoksessa.

2 Taide ja taiteellinen tutkimus pakenee sanallista käsitteellistämistä samaan tapaan, kuin

pitkäaikaisia prosesseja ja kehityskaaria, tai jopa lopullisissa teoksissa näkyvää yksilöllistä ajatustapaa. (Varto 2017, 38.) *Lajienvälisiä kohtaamisia* -teoksen taiteellista työskentelyä kuvaava päiväkirjani ja visuaalisesti teosta prosessoiva luonnoskirjani ovat erillisiä dokumentteja, mutta kietoutuvat toisiinsa ja kuvaavat molemmat työskentelyprosessia. Päiväkirja on osa teoksen luonnostelua, sillä videon teksti pohjautuu päiväkirjoihimme. Vaikka artikkelissa käytän tutkimusmateriaalina omia muistiinpanojani, työparini päiväkirja on kietoutunut mukaan lopullisen teoksen ja sen valmistumisen prosessin aikana käymiemme keskustelujen kautta. Muidenkin eläinten kertomisen haasteita tutkivan hankkeemme jäsenten ajattelu ja tekstit ovat rikastaneet omaani. Kollektiivin työskentelyn yhteen punoutuminen on vaikuttanut videoteoksen kerrontaan, vaikka taideteoksen sisällä lähdeviittaukset eivät toteudu samaan tapaan tarkasti kuin tieteellisessä tekstissä.

Kiinnitän teoksen käsittelyyn liittyvän henkilökohtaisen näkökulman osaksi kulttuurista ja yhteiskunnallista eläintutkimusta ja muunlaisista käytävää keskustelua. Analyysi edustaa kriittistä eläintutkimusta. Ala sitoutuu ihmiskeskeisen lajisorron eli spesismmin purkamiseen ja eläimen arvon tunnistamiseen mielellisenä yksilönä. (Matsuoka & Sorenson 2018, 1–19.) Viitekehys laajenee kriittisestä eläintutkimuksesta taiteessa viime vuosina vahvistuneeseen ei-inhimillisen käänneeseen. Suuntauksen keskeisistä ajattelijoista Cary Wolfen näkemykset posthumanismista ihmisen uudelleen ymmärtämisenä käsittelemällä antroposentrismmin ja spesismmin ongelmia tulevat lähimmäs omaa eläinten oikeuksia puolustavaa kantaani. Hänen mukaansa kysymys ihmisen suhteesta eläimiin on lähtökohtaisesti posthumanistinen, sillä se avaa mahdollisuuden nähdä muunlaiset kaltaisimme herättäessään epäilyksen ei-inhimillisestä tietoisesta subjektista. Wolfe kuvaa posthumanismia välineenä ajatella aistimisen, affektiivisuuden, kommunikaation ja kanssakäymisen merkityksiä ihmiskeskeisestä irrottautuvalla tavalla, mikä sopii näkökulmaksi videoteoksen monilajisiin kohtaamisiin. (Wolfe 2010.) Ei-inhimillisen käänneen näkökulma ja aiheet yhdistävät työpariani ja minua taiteilijoina. Työmme mahdollistaa meille sekä eläimiin kohdistuvan välineellisen toiminnan rakenteiden kritiikin että eläimet paremmin huomioon ottavien utopioiden rakentamisen. Aaltonen jakaa haaveeni tulevaisuudesta, jossa laji ei määritä yksilön elämän arvoa, vaan lajien monimuotoisuus toimii voimavarana ja perustana elämälle (Aaltonen 2020, 73).

Lajien välisen teoksen luonne

Tutkimuksellisesta otteesta huolimatta *Lajienvälisiä kohtaamisia* pitäytyy nimenomaan taiteellisena teoksena ja videoesseenä. Susanna Helke etsii dokumentaarisen elokuvan tyylikysymyksiä käsittelevässä väitöskirjassaan elokuvallisia keinoja ja visuaalisen lähestymisen tapaa, joka ei ole sidottu lajityypilliseen genreen. Dokumentaarinen tyyli kytkeytyy hänellä eettisiin kysymyksiin siitä, miten esittää todellisuus ja siinä elävät ihmiset. Tutkimuksessa korostuvat elokuvantekijän valinnat siitä, kuinka ja millaisilla tavoilla kuvata ja kertoa todellisuutta. (Helke 2006, 23–55.) Dokumentaarisen ja poet-tisen kerronnan rajamailla liikkuvaa videotamme tuntuu luontevalta ajatella samaan tapaan tyyllisesti avoimena teoksena, jossa eläinten läsnäolo nostaa eettiset kysymykset keskiöön. Kriittisen eläintutkimuksen näkökulman mukainen eläinkäsitys korostaa teoksen tutkivaa luonnetta ja asettaa sen samalla osaksi posthumanistista taidetta. Taiteen taustalla vaikuttavat posthumanis-

edellä kuvattu eläimen sinäl-lään tavoittaminen sanoilla. Taidekokemukseen voi liittyä vaikeasti sanallistettavia, mutta silti olemassa olevia, teokseen liittyviä tai sen synnyttämiä käsityksiä ja affekteja. Nämä kokemukset voivat taiteellisten tutkimustulosten lailla muodos-taa esteettisiä vastauksia myös kysymykseen "voiko eläintä kertoa?".

tiset teoriat perustuvat yleisesti ihmisen valta-aseman kyseenalaistamiselle ja ei-inhimillisen huomioon ottamiselle, mutta kriittinen eläintutkimus antaa muita näkökulmia enemmän painoarvoa eläinten elämälle ja oikeuksille korostaessaan niiden yksilöyttä (Donovan 2018). Ihmiskeskeisyyden purkamisen näkyä teosteni luonteessa ja tavassani kirjoittaa teoksistani korostamalla toisten eläinten toimijuutta sanavalinnoissani. Inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat ovat samaan aikaan taiteen materiaalia ja tekijöitä, mitä korostan kuvaamalla muita eläimiä ihmisten tapaan aktiivisina kertojina. Muunlajisia tutkiva filosofi Eva Meijer (2019) käsittää kielen vain ihmisille kuuluvan ominaisuuden sijaan laajemmaksi, muitakin lajeja koskettavaksi kyvyksi ja kommunikointijärjestelmäksi. Eläimet ottavat osaa keskusteluun omalla, niille erityisellä ja lajilleen tyypillisellä kielellä. Pelkän ihmisen näkökulmasta tapahtuvan kerronnan sijaan teoksessa on tilaa eläinten omille toimille ja äänille, vaikka niiden kieli merkityksineen olisi meille vieras.

Käytimme luontodokumentin ja -kuvauksen keinoja, mutta luonnontieteellisessä mielessä aitoutteen pyrkivän taltioinnin sijaan painotimme taiteellisia valintoja. Toisaalta luontokuvan aitouskin rakentuu poistamalla ihmisen jäljet kuvasta. Luontokuvaajan ammattitaito ilmenee aitouden illuusion luomisessa esimerkiksi kertomatta jättämisen ja kuvauskohteena olevan eläimen manipulaation avulla. (Suonpää 2002, 151.) Kuvasimme teostamme Helsingissä vuoden ajan kaupunkiympäristöön ja läheisiin luontokohteisiin tekemillämme retkillä. Materiaali syntyi hajanaisten kuvauspäivien aikana ilmenevien tapahtumien varassa. Valikoimme kertynyttä materiaalia kerrontaan sopivaksi, mutta pyrimme jättämään teokseen sattumanvaraisuutta ja rehellisesti näyttämään jopa kuvauksen epävarmuuden.

Asetimme teoksen lähtökohdaksi performatiivisen toimintaohjeen: tehtävän hakeutua kohtaamisiin eläinten kanssa niiden ehdoilla. Toistuvan teon avulla saatu materiaali johdatti meitä intuitiivisesti, mikä on tyypillistä taiteellisessa työskentelyssä ja sen tutkimuksessa.³ Teos jakautuu prosessin aikana esiin nousseiden teemojen mukaan kappaleisiin. Ne vuotavat sisällöllisesti toisiinsa eläinyksilöiden, paikkojen ja vuodenaikojen limittyessä vapaasti kerronnan niin vaatiessa. Tehtävän aloittamisen ja lopussa tapahtuvan

3 Helena Sederholm tuo Judith Butlerin feministisen performatiivisen toiston idean nykytaiteeseen poliittisena terminä ja taktisena toiminta-keinona. Näin teos rakentuu kulttuuriseksi esitykseksi, jossa kyseenalaistetaan vakiintuneita normeja ja muutetaan kulttuurisia muotoja toisin tekemällä. *Lajienvälisiä kohtaamisia* haastaa erityisesti vallitsevan normin taideteoksesta ihmisen tekemänä artefaktina, minkä Sederholm kuvaa olleen taiteentutkimuksen kiistaton lähtökohta. (Sederholm 2002.)

Kuva 1. *Lajienvälisiä kohtaamisia*, ruutukaappaus.

prosessin summauksen välissä kuvaamme ihmisten ja muunlajisten eläinten kanssakäymistä kaupunkiympäristössä ruokinnan, luonnonvaraisiin eläimiin kohdistuvan muun avun ja ihailun kautta.

Ennen kaikkea *Lajienvälisiä kohtaamisia* on tanssitaiteilijan ja kuvataiteilijan kokeellinen teos, joka muotoutuu performatiivisesti toistuvan teon ja tutkimuksellisen asenteen varassa. Toisin kuin filmiin ja videoon keskittyvät kokeelliset elokuvien tekijät (Walley 2008, 187–189), video on meille poikkeuksellinen taiteen väline. Kuvauskalustomme on vaatimatonta ja enimmäkseen käsivaralla tehty kuvaus on toisinaan impulsiivista. Erityisesti ensimmäisiä työpäiviä leimasi kuvaamisen toissijaisuus, alkuun olennaisinta oli tehtävään syventyminen ja työskentelymetodien harjoittelu.

Työskentelyn prosessimaisuus ilmenee kehityskaarena, jonka aikana ote materiaaliin muuttuu määrätietoisemmaksi. Koska lopullinen teos on koostettu kronologisen ajan sijaan teemojen mukaan, yleisö ei voi samaan tapaan havaita vuoden aikana tapahtuvaa ajattelun muutosta tai työskentelytapojen kehittymistä. Taiteellinen tutkimus asettaa teoksen kuitenkin erityiseen tilanteeseen. Siihen sisältyvä prosessin sanallistaminen avaa taiteellisen työskentelyn vaiheet ja tuo usein valmiin teoksen taakse piiloon jäävän taiteellisen ajattelun lähemmäs yleisöä. Prosessin reflektointi on tutkimuksen kannalta olennainen kriteeri, jonka avulla arvioidaan taiteellisen työskentelyn kulkua etsimällä siitä ja teoksesta pysyviä tuloksia. (Varto 2017, 158–159.)

Tehtävä

Me hakeuduimme kohtaamisiin. Kohtaamisiin toisenlajisen olennon ehdoilla: ei pakotetusti, vaan toisen ehdotuksille auki ollen. (*Lajienvälisiä kohtaamisia.*)

6. syyskuuta. Olemme mukana jossakin, jota emme täysin ymmärrä, tilanteissa, joissa meidän täytyy olla herkkiä.

Päiväkirjan merkintä viittaa yksittäiseen hetkeen, mutta kuvastaa yleisesti teosprosessin luonnetta ja vastuuta työtavoista, joita luonnonvaraisten eläinten läheisyyteen hakeutumiseen tehtävässä liittyi. Karen Baradin mukaan myötätuntoisesti eläminen ei vaadi täyttä ymmärrystä, vaan avoimuutta kohtaamiselle ja toisten läheisyydelle (Barad 2012, 219). Kuvatun asenteen rinnalla luonnontieteisiin ja yleiseen lajituntemukseen tukeutuminen oli kuitenkin tärkeää voidaksemme olla muunlajisten läheisyydessä kaikkien kannalta oikeudenmukaisesti ja turvallisesti. Työskentelymme edellytti erilaisten eleiden tunnistamista ja viestien huomioon ottamista: jos eläin esimerkiksi käyttöksellään ilmaisi, ettei halunnut meitä luokseen, poistuimme. Jaan eläinten oikeuksiin perustuvien teorioiden yleisen ja perinteisen kannan siitä, että soveliasta ja vastuullista luonnonvaraisten eläinten kohtelua on jättää ne elämään rauhassa (Donaldson & Kymlickan 2013, 158–159). Suhtaudun villien eläinten kunnioittamisen ajatuksiin vakavasti, koska taiteilijana ammatillinen osaamiseni ei käsitä luonnontieteellistä osaamista tai laajaa ymmärrystä eri lajien käyttäytymisestä ja tarpeista. Samalla nautin siitä, että ammattini voi perustua toisiin ja toisten näkemiselle, uusien kohtaamisen tapojen ja eläimen kertomisen etsimiselle, läsnäolon harjoituksille. Taiteen keinoin sen kysymiselle, miten toisen kohtaaminen tapahtuu ja miltä se tuntuu.

Elisa Aaltolan mukaan maailma on inhimillisesti merkityksellinen vain silloin, kun tunnistamme muut eläimet. Kosketus niihin tekee todellisuuden

täydeksi. Kuvatessaan ja kertoessaan eläimiä ihminen ottaa kantaa lajien välisiin erontekoihin, etäisyyksiin ja valtaan, mutta hakee samalla yhteyttä eläimiin ja pyrkii huomioimaan niiden näkökulman. (Aaltola 2021.) Tavoitelimme jälkimmäistä ja toteutimme tehtävää lajien välisistä kohtaamisista asettumalla rauhallisesti ympäristöön eläinten läheisyyteen. Seisoimme rannoilla, istuimme kannoilla, rämmimme hangessa ja makasimme puistoissa. Me ihailimme, hämmästelimme, odotimme ja seurasimme. Samalla meitä seurattiin ja tarkkailtiin. Olimme yhtä lailla katseen kohde.

Materiaaliin tallentui hetkiä, joissa muut eläimet tarkastelevat meitä tai tulevat luoksemme. Niiden aktiivisesti ihmiseen suuntaama katse välittyy yleisölle esimerkiksi kameraan suoraan tuijottavien tai sitä lähestyvien oravien kautta. Aaltola kirjoittaa taiteen olevan keino päästä lähemmäs eläimiä. Hankkeemme aikana tehtyjä teoksia käsitellessään hän muistuttaa, että ihmisen ja muiden eläinten yhteys vahvistuu tai heikentyy eläimiä kerrottaessa sen mukaan, suuntaavatko valitut kerronnantavat erontekoon vai yhteyden luomiseen. Pahimmillaan teoksissa eläimet asetetaan yksipuolisesti ihmisen katseen kohteeksi kerronnan sivuuttaessa eläimen toimijuuden täysin. (Aaltola 2021.) Elokuvaa käsittelevässä eläintutkimuksessa kuvataan eläimiä objekteina esittävää, valtaa ja erontekoja etsivää ”ihmiskatsetta”⁴, jonka välineenä on kamera. Vaikka taide sekä kuvaa että muovaa ihmisten ajattelua ja arvoja, voi olla epärealistista uskoa visuaalisen kulttuurin todella voivan muuttaa eläinkäsityksiä tai ihmiskeskeistä katsomisen tapaa. Silti on tärkeää, että kohtelemme eläimiä paremmin luodessamme niistä kulttuurisia representaatioita. (Malamud 2012, 70–93.) Toivon teoksen välittävän arvostavaa eläinkuvaa ja onnistuvan yrityksessään purkaa yksisuuntaista ihmiskatsetta kohtauksissa esiintyvien, ihmistä katsovien eläinten avulla. Heitä kohdatessamme olemme pyrkineet kääntämään katsemme myös omaan eläimyytemme (Derrida 2019, 16–19).

Käytämme Tuija Kokkosen luomaa menetelmää, jossa heikkoa toimijuutta ja toimintaa käytetään keinona mahdollistaa ei-inhimillinen toimijuus esityksissä. Heikko toiminta tarkoittaa sellaisten asenteiden ja keinojen käyttämistä, joilla huomio suunnataan esityksissä ihmisen kanssakäymiseen ja olemiseen

4 Ihmiskatse on johdettu Laura Mulvey'n (1999) miehisen katseen käsitteestä.

Kuva 2. Lajivälisiä kohtaamisia, ruutukaappaus.

ei-inhimillisten toimijoiden kanssa. Näin heille annetaan tilaa ja mahdollisuus dialogiin. Toisin sanoen heikentämällä itseään ihminen valitsee huomion kohdistuvan teoksessa itsensä sijaan ei-inhimilliseen toimijaan. Heikko toiminta on avonaisuutensa takia potentiaalisuudelle herkkä asenne. Siihen sisältyy pyrkimys tapahtumien mahdollistamiseen ja niiden havaitsemiseen. (Kokkonen 2017, 86–97.) Muunlajisten rooli voi edellä esitetyn tavan mukaan saada taiteessa enemmän tilaa ja vahvistua, kun eläimille annetaan mahdollisuus määrittää osallisuutensa teoksissa omasta näkökulmastaan käsin.

Lajien väliset suhteet tarjoavat ihmisille mahdollisuuden käsittää rinnakkaiselo muut eläimet paremmin huomioon ottavalla tavalla. Ennalta määrytyvien odotusten sijaan ihmisten tulisi asettua eläinten kanssa avoimeen dialogiin ja katsoa miten ne vastaavat meille. Voimme reagoida eläinten vastauksiin jatkamalla dialogia ja sallia muunlajisten ilmaista itseään täydemmin omista uniikeista näkökulmistaan käsin. (Meijer 2019, 8, 82.) Tehtävässä tartuimme mahdollisuuteen asettamalla kohtaamisten säännöksi, että niiden tuli aina toteutua muunlajisen eläimen ehdoilla, pakottamatta. Annoimme eläinten vaikuttaa meitä enemmän lajien välisen vuorovaikutuksen tapoihin ja mahdollistaa niiden osallistumisen teoksen rakentumiseen rinnallamme vahvoina toimijoina. Olimme ja odotimme. Halutessaan toiset eläimet tekivät aktiivisen meihin päin suuntautuvan ja kohtaamista ehdottavan eleen. Emme kuitenkaan olettaneet näin tapahtuvan, vaan suhtauduimme vuorovaikutukseen potentiaalisena tilanteena. Eläimet ehdottivat kohtaamisia toisinaan yllättäen ja omatoimisesti, silloin niiden aktiivinen toimijuus ja teokseen osallistuminen oli erityisen vahvaa.

Kuvataiteilija Terike Haapoja muistuttaa, että taide on teosten tekemisen lisäksi taiteessa olemista ja paikka, jossa olla haavoittuvainen ja maailman kosketettavana. Yksilöllisen luovan ajattelun rinnalla taiteellinen oleminen on siten luonteeltaan yhdessä maailman kanssa ajattelemista, emotionaalista tekemistä ja hapuilua kohti mahdollisia tulevaisuuksia. (Haapoja 2020, 15–17.) Taidehistorioitsija Marsha Mesikimmonkin pitää taidetta paikkana tai tilanteena, joka muotoutuu toimijoiden välisissä kokemuksissa. Koska taiteesta kumpuava affektien ja kuvittelun voima avaa prosesseja ja auttaa suuntautumaan tulevaan, sen avulla voidaan vastata maailman rakentamiseen liittyviin kysymyksiin. (Mesikimmon 2017, 25–33.) Teoksella osallistumme tulevan maailman rakentamiseen kertomalla muunlajisten ja ihmisten välisiä suhteita ilman spesismiä. Siihen kuuluvaa työprosessia voidaan pitää kanssajatteluna eläinten kanssa.

Rosi Braidotti kuvaa erilaisten toimijoiden välistä ajattelua ja affektiivista vaikutusta vähittäisten ja hetkellisten tulemisten avulla, jotka sysäävät subjektin pois positiostaan (Braidotti 2006, 167). Teoksesamme position muuttuminen on eläinten yksilöyden korostumista ja rinnastumista omaan toimijuuteemme. Lajista riippumatta me kaikki esiinnyimme ja loimme teosta samalla kun olimme teoksen materiaalia. Elävien muunlajisten asettaminen teoksiin tuo mukanaan vastuun eläinten kohtelusta. Ylipäättään ihmisen on syytä muistaa, että eläinten intressit ovat muualla kuin taideteoksessa ja sen valmistamisessa. Muunlajisten kanssa työskentely on myös esteettinen valinta, koska se suuntaa teosta eläinten mielen ja tekojen mukaiseksi. Ihminen ei voi kontrolloida ja suunnitella tapahtumien kulkua samaan tapaan kuin tehdessään taiteellista yhteistyötä oman lajinsa edustajien kanssa. Työskentelymme tapahtui siksi hetkissä, joiden monilajisissa tilanteissa oleminen muodosti osallistujien keskinäisten vaikutusten varaan teoksen alati muuttuvan kudelman, jota emme voineet ennakoita tai hallita. Kohtaamisemme olivat

luonteeltaan lyhytaikaisia ja paikallisia, eri lajeihin kuuluvien yksilöiden välisiä kanssakäymisen tilanteita.

Kaupungit ovat usein muualta tulleiden paikkoja, Helsinki on sellainen myös. Olemme junan tuomia, meren yli lentäneitä, jostakin tulleita ja toisillemme vieraita, silti kaikki täällä ainakin tällä hetkellä oleilevia. Helsinki on sekä meidän ihmisten että muunlajisten eläinten koti. He elävät rinnallamme ihmisten rakentaman ja ei-inhimillisen luonnon rajapinnoilla. He ovat liminaalieläimiä. (*Lajienvälisiä kohtaamisia.*)

Eläimet huomioivassa poliittisessa teoriassa käsite ”liminaalieläin” viittaa muunlajisiin, jotka eivät ole täysin viljejä luonnonvaraisia mutta eivät myöskään domestikoituneita eläimiä. Liminaalieläimet ovat asettuneet elämään ihmisten läheisyyteen näiden rakentamiin ympäristöihin. Sue Donaldson ja Will Kymlicka esittävät *Zoopolis*-teoksessaan, että liminaalieläinten intressit huomioitaisiin asettamalla ne osaksi kaupunkilaisten joukkoa. Heidän mukaansa liminaalieläimet eivät kuitenkaan ole ihmisten lailla kaupunkilaisia, vaan heidän rinnallaan kaupungeissa eläviä vakituisia asukkaita. Suhdetta ihmisiin kuvataan käsitteellä *denizenship* eli asukassuhde. (Donaldson & Kymlicka 2013, 210–219.) Mesikimmon kuvaa käsitteen pakenevan perinteisiä dualistisia kategorioita ja asukassuhteen kattavan joukon niin inhimillisiä kuin ei-inhimillisiäkin maailman rakentamiseen osallistuvia toimijoita (Mesikimmon 2017, 33). Kaupunkiympäristössä kohtaamamme eläimet eivät välittäneet ohikulkevista ihmisistä tai liikenteestä. Ne olivat tottuneet kaupunkiin ja ihmisen läsnäoloon toisin kuin villimmissä luonnontiloissa elävät lajitoverinsa. Liminaalieläinten sopeutuneisuus ihmisiin mahdollisti osin keräämämme materiaalin. Taltioimme esimerkiksi kanadanhanhia, jotka omasta halustaan ja pelotta lähestyivät kameraa pitelevää ihmistä.

Monet kuvaamistamme eläimistä lukeutuvat vieras- tai tulokaslajeihin. Niiden korkea määrä on tyypillistä kaupunkiluonnolle (Saarikivi 2020, 167). Vieras- ja tulokaslajeja koskeva tutkimus ja keskustelu käsittelee yleensä eläinten yksilöyden sijaan uuden lajin vaikutusta jo olemassa olevaan ekosysteemiin. Taiteilijoina otimme vapauden kuvata kohtaamiamme yksilöitä riippumatta siitä, mitä lajia tai luokittelutapaa he edustivat. Emme ota kantaa siihen, mitkä lajit ovat alkuperäisiä ja kuuluvatko ne sen hetkiseen elinympäristöönsä, aiheuttavatko ne ekosysteemille haittaa, tai mitä tilanteelle ylipäätään pitäisi tehdä. Lähtökohtanamme on jokaisen yksilön tuntoisuuden, tietoisuuden ja elämän kunnioittaminen. Osallistumisemme keskusteluun vieras- ja tulokaslajeista pitäytyy teoksen näkökulmassa, jonka mukaan kaikkea eläimille aiheutuvaa kärsimystä tulee välttää.

Eläinten luoma representaatio ja esiintyminen

Eläimen aktiivisen toimijuuden korostamisessa on havaittava eläimen tapa osallistua oman näkökulmansa kertomiseen ihmisen rinnalla. Kohtaamisissa saamamme vastaukset, muunlajisten näkökulmat, rakensivat teoksen representaation pitkälti eläinten esiintyjyyden varaan. Korostimme tätä esimerkiksi leikkaamalla otoksen tomerasti ja äänekkäästi tilanteen haltuun ottavan sorsan toiminnan mukaan ihmisen jäädessä taustalle. Päätimme antaa eläinten toimijuudelle sijaa silloinkin, kun se vaati meitä venyttämään esteettisiä käsityksiämme ja jopa tylsistymään ottojen äärellä. Valinta korostaa

ei-inhimillisen luonnon rytmiin asettumista ja kuvastaa hyvin työskentelytavan vaatimaa aikaa. Teos alkaa pitkällä otoksella Töölönlahdelta, odotimme hanhien laskeutumista kuvaan. Viimeisessä kohtauksessa taas kuvan poikki kulkeva kotilo on todella hidas, otos tuntuu kestävän ikuisuuden. Toisinaan tyydyimme kuvaustilanteissa katsomaan kaukaa ja hyväksymään, ettei kohtaaminen tuottanut vuorovaikutusta. Tallentunut hetki kertoi sen sijaan enemmän ympäristöstä ja etäisyydestä meidän ja muiden eläinten välillä.

Teoksessa monin astein tapahtuva ei-inhimillisten toimijoiden ja luonnon kohtaaminen haastaa meidät ajattelemaan representaation ja kerronnan muodot uusiksi ihmisen näkökulmasta poikkeavalla tavalla (Kohn 2018, 211). Taiteessa ihmisen representaatiokäytännöt, estetiikka ja visuaalisen kerronnan tavat ovat vakiintuneita. Niiden luova käyttö kuuluu taiteilijan ammattitaitoon ja hallitseminen nostaa teoksen taiteellista arvoa. Eläinten toiminta ilmentyi kuvausprosessimme aikana usein aivan toisin, siksi materiaalin kokoaminen muunlajisten mukaan oli tietoinen valinta pyrkiä irrottautumaan meidän taiteellisten intentioidemme ja tottumustemme vaateista. Koska kieltä pidetään yleisesti ihmisten erityisenä kykynä, eläinten kerronta vaatii villimpää ja inklusiivisempaa ymmärrystä mielestä ja kielestä, sellaista, joka on luontaisesti ekologista, ruumiillista ja vuorovaikutuksellista (Russel 2016, 149). Roolimme teoksessa painottui zoopoetiikassa esiintyvään keinoon palauttaa kieleen eläinten tukahdutettuja viestejä tarkan toisin kuuntelemisen avulla (Driscoll & Hoffman 2018, 2–3). Merkitys ilmiönä ei ole yksin ihmisille erityinen asia. Sen hyväksyminen ja muiden toimijoiden osallisuuden havaitseminen ja kuuntelu on tärkeää, kun kieltä määritellään uudelleen muunlajiset sen piiriin mukaan lukien (Meijer 2019).⁵

8. helmikuuta. Seisomme lumessa eläinten jättämien jälkien lomassa ja odotamme, mutta emme tapaa ketään. Kaikenlainen sosiaalinen elämä on talvella hiljaista.

23. helmikuuta. Kuollut hiiri makaa selällään hangessa. Lumikko on piiloutunut, kun olemme lähestyneet polkua pitkin. Saalis on sille tärkeä, pieni eläin ottaa riskin, ilmestyy viereemme ja raahaa hiiren vikkellä pois.

Seisomme metsässä eläimiä kohtaamatta. Havaitsemme jälkiä jättäneiden peurojen aiemmin olleen läsnä. Eläinten maahan painautuva jälkien kieli on ihmisille vieras. Tulkitsemme ne silti merkeiksi, joiden avulla huomioimme vähintään eläinten poissaolon. (Picard 2018, 30–36.) Silloinkin kun myönnetään eläinten taito kommunikoida ja käyttää merkkejä, tavataan kieltä niiden oikeus ja kyky vastata meille. Eläintä koskevan tiedon positioksi voi kuitenkin valikoitua yhtä lailla sen tunnustaminen, että eläin voi vastata, katsoa ja puhutella meitä. (Derrida 2019, 53–54, 30–32.) Vaikka muunlajisten eläinten vastaukset ja esittäminen taiteessa väistämättä kääntyy pitkälti ihmisen tulkintaan tilanteista, teoksessa lajien väliset kohtaamiset ja merkitykset laskostuvat toisiinsa. Valitsemamme keinot kertoa eläintä vaikuttavat eläinkäsityksemme, kykyymme asettua toisen asemaan, tapaamme arvottaa muita ja nähdä kaikkien elävien olentojen arvokkuus ihmisyyden rinnalla. Siksi ei ole yhdentekevää, miten kielellistämme tai muuten kerromme teoksessa kohtaamisia.

11. syyskuuta. Pi pi tpi / Thi pi pi tpi pi pi / Pi i phi pi tphi pi / Pi pi. Poikasten hennot äänet ovat ihaninta mitä on, kauneinta pitkään aikaan.

5 Merkityksellisten ilmiöiden kuuluminen muillekin lajeille kuin ihmisille on eläintutkimuksessa yleisesti käytetty lähtökohta. Emme voi täysin tietää, miten merkitykset rakentuvat muunlajisille. Toisaalta emme voi täysin tavoittaa edes toisten oman lajimme edustajien mieltä ja tapaa merkityksellistä maailmaa. Jakob von Uexküllin (2010 [1934], 44–52) mukaan jopa punkilla voidaan ajatella olevan tietoinen, omastamme poikkeava, mutta hämähäkieläimelle itselleen merkittävä maailmansa, *umwelt*.

Eläinten äänet ovat tallentuneet muistiinpanoihini yrityksinäni sommitella kuulemiani ääniä luonnontieteilijöiden tapaan aikana, kun he eivät vielä kantaneet mukanaan äänilaitteita, vaan kirjasivat kuulemansa muistivihkoihin. Merkintäni kuvaavat lajien sijaan enemmän omaa kokemustani, sävyjä, joita tallennan toisen yksilön kohtaamisesta. Toisaalta lintujen ääniä ihmiskielellä ylös kirjannut runoilija Eero Lyyvuokin pahoitteli, että hänen oli lausumisen vuoksi täytynyt tehdä väkivaltaa lintujen kielelle katkomalla esimerkiksi jatkuva liverrys joko väliviivoilla tai paloittelemalla se. Saadaksean lintujen laulun siedettävään tekstimuotoon hän joutui poikkeamaan eläinten rytmistä ja melodioista. (Lyyvuo 1946, 89.) Runot voidaan tulkita yhdistelmäteoksiksi, joissa inhimilliset ja lintumaiset muodot sulautuvat toisiinsa. (Lummaa 2016, 171.) Muokkasimme äänimaisemaa Lyyvuon lailla antamalla tilaa lintujen äänille, mutta toisinaan vaimennamme ne ihmisäänen kerronnan taa tai katkaisemme liverryksen leikkaamalla otoksesta toiseen. Teoksen säveltäjä Joonatan Aaltonen kuljettaa luomaansa äänimaisemaa kohtaamisesta toiseen monilajisten toimijoiden ääniä tukien ja osaltaan kerrontaan ihmisenä vaikuttaen.

Taiteilijoina saamme erityisen luvan tulkita maailmaa halumme mukaan: paloitella ja muokata materiaalin tarkan realismin sijaan epätasemmalla, esteettisesti valitsemaamme suuntaan. Taiteen ei tarvitse olla hyödyllistä, vaikka taiteellinen tutkiminen avaisi luomisen prosesseja ja tuottaisi teosten lisäksi käsitystä taiteellisen toiminnan luonteesta ja etenemisestä. Sen parissa voidaan operoida myös luulon, uskon tai erehdyksen kaltaisten asioiden parissa, jotka eivät kelpaa tiedoksi perinteisessä mielessä. (Siukonen 2001, 147–148.) Koska taide saa keskittyä tarinoiden, tunnelmien ja estetiikkaan, teoksemme on vapaa eläimen ja eläimyyden ymmärtämisessä perinteisesti korostuvan luonnontieteen ensisijaisuudesta.

Eläintutkimukseen pohjautuvan kerronnan rinnalla teos sisältää tunteisiin vetoavaa materiaalia esimerkiksi eläinten poikasista. Esittämällä yleisesti vihattujen tai ristiriitaisia tunteita herättävien eläinlajien yksilöitä ihastuttavina ja koskettavina, pyrimme ohjaamaan katsojan affektien laatua eläinten kannalta myönteisiksi. Toivomme kerronnan herättävän katsojassa myötätuntoisen halun tarkastella ympäristöä muunlajisten näkökulmasta. Se voi suunnata häntä tulevaisuuden kohtaamisissa eläimiä kunnioittavan yhteyden luomiseen eronteon sijaan (Aaltola 2021). Jill Bennet kirjoittaa ymmärrykseen ja myötätuntoon perustuvasta empaattisesta katseesta, mikä sysää liikkeelle kriittistä ajattelua. Hänelle taiteessa keskeistä on sen affekteja tuottava voima ja teoksen luonne paikkana, jossa teoksen ja katsojan välinen kokemuksellinen kytkeytyminen tapahtuu. (Bennet 2005, 4–28.) Teokseemme suunnattu empaattinen katse voi johdattaa tarkastelemaan kriittisesti nykyistä suhdettamme muunlajisiin ja luomaan uutta ajattelua siitä, miten rinnakkainelot tulisi kaupunkiympäristöissä toteutua eri osapuolia paremmin huomioon ottaen.

Erityiset tutut yksilöt ja tuntemattomat lajinsa edustajat

Vietimme kyhmyjoutsenten luona aikaa enemmän kuin muualla, minkä vuoksi meille kertyi paljon videomateriaalia niiden päivittäisistä tilanteista. Ne eivät aina esiinny yleisen joutsenkuvaston tapaan ylväinä, vaan jopa kömpelösti vaappuvina kulkijoina. Pohdimme miten joutsenet asettuvat teokseen tasaveroisesti muiden eläinten kanssa. Toisaalta on luonnollista, että osa kuvaamistamme eläimistä nousi toisia merkityksellisemmiksi ja tutummiksi. Muihin kohtaamisiin verrattuna tehtävämme Aino-joutsenen ja poikasten

kanssa oli jo alkujaan hieman erilainen. Syympä olla lintujen luona oli tarjota suojaa poikasille, kunnes ne oppivat lentämään ja pystyivät siirtymään rauhallisempaan paikkaan reviiri-kiistojen täyttämältä Töölönlahdelta.

Helsingin Sanomien lukijoilleen järjestämässä äänestyksessä Ainoksi nimetty joutsen jäi poikueensa kanssa yksin, kun sen haavoittunut puoliso Alvar jouduttiin viemään Korkeasaaren villieläinsairaalaan. Huonokuntoisen joutsenen lähes kaksikymmentä vuotta Töölönlahdella kestänyt elämä päättyi lopetukseen. Lahden pohjoispuolella elävä toinen joutsenpariskunta osoittautui pian vaaralliseksi poikasille. Reviiritietoinen vieras koiras pyrki hukuttamaan ne. Joukko ihmisiä päätti auttaa emoa ja poikuetta pitämällä vahtivuoroja soutaen, sillä hyökkäävä koiras arasteli ja vältteli Ainolle tuttua venettä. Reviirikiistat olivat kiivaimmillaan öisin. Aamulla väsynyt joutsen tapasi uida poikaset vanavedessään turvapaikkaa merkitsevän veneen luo nukkumaan.

Eläinten väliset reviirikiistat, onnettomuudet ja kuolema kuuluvat osaksi ekosysteemiä. Myös joutsenkoiraan hyökkäykset Ainoa ja poikasia kohtaan olivat luonnollisia. Alvarin kuoleman jälkeen suojattomaksi jääneen joutsenperheen hukkuminen olisi kuitenkin ollut julma kohtalo. Soutajat tiesivät puuttuvansa luonnon kiertokulkuun, mutta toisaalta ihminen oli jo puuttunut joutsenten elämään lopettamalla Alvarin. Heistä tuntui vastuulliselta auttaa Ainoa poikasineen selviämään. (Ikola 2020.) Jaan venepartion järjestäjien kannan siitä, että Ainon ja poikasten ahdingon sivuuttaminen olisi ollut moraalisesti kyseenalaisempaa kuin olosuhteisiin puuttuminen ihmisen aiemasta joutsenten elämään liittyvästä toiminnasta vastuun ottaen. Joutsenten välisiin tilanteisiin osallistuminen teoksessa synnyttää kuitenkin monenlaisia kysymyksiä. Se esittää meidät luonnon kiertokulkuun vaikuttavina ihmisinä, jotka toimivat vaihtelevissa tilanteissa onnistuen välillä paremmin, välillä heikommin. Emme myöskään noudata alkuperäistä tehtäväämme, vaan toimintamme on aktiivisempaa. Luonnonvaraisten eläinten kärsimyksiä ei voida kaikissa tapauksissa vähentää ekosysteemiin liiallisesti puuttumatta, silti yksilöiden hätää ei aina tarvitse ohittaa. Filosofi ja aktivisti Oscar Hortan (2017, 261–279) mukaan emme voi ajatella, että mikä tahansa määrä eläinten

Kuva 3. Lajienvälisiä kohtaamisia, ruutukaappaus.

kokemaa kärsimystä voitaisiin sivuuttaa vetoamalla esimerkiksi ekosysteemien arvoon.

15.tammikuuta. Ilahdumme nähdessämme sulassa kuusi nuorta joutsenta aikuisten valkoisten lintujen joukossa. Siinä he ovat, kaikki tallessa, sovussa muiden lintujen kanssa hämmästyttävän pienellä lampareella. Haluaisimme tunnistaa Ainon, kohdata hänet yksilönä. Aino kuitenkin piiloutuu kaltaistensa joukkoon.

Soutupartion apu tuki joutsenia selviämään hengissä. Sillä oli paljon merkitystä yksilöiden kannalta, mutta vähäinen vaikutus joutsenten yleiseen määrään tai elämään Töölönlahdella. Joutsenet eivät myöskään domestikoituneet, vaan säilyttivät heitä luonnossa suojaavan vierauden ihmisiä kohtaan. Seurasimme kesällä operaatiota sivusta. Liityimme joukkoon myöhemmin tilanteen pitkittyessä. Otimme osaa soutuvuoroihin, tutustuimme joutseniin ja keräsimme samalla materiaalia teokseemme. Onnekaasti saimme tarinaamme mukaan poikasten lähtöhetken, minkä suoran videokuvan sijaan kuitenkin kerromme päiväkirjamerkinnän kautta.

Videoteoksessa esiintyy muitakin kaupunkiympäristössä tavallisesti näkyviä lintuja. Materiaalissa on erityisen paljon hanhia ja sorsia. He lipuvat määrätietoisesti kuvan poikki kuin dramaturgiaa rikkovat, yleisöä hauskuuttavat ohikulkijat. Myöhemmin sorsat saavat enemmän huomiota ja tulevat kohdatuksi yksilöistä koostuvana joukkona. Emme kuitenkaan erota useimpia muita eläimiä Ainon ja sen poikasten tapaan persoonina, jotka identifioisimme edellisen kerran perusteella samoiksi yksilöiksi. Jacques Derrida kuvaa eläin-sanaa eläimiin kohdistuvana väkivallantekona, koska sana tyypistää valtavan määrän eri lajisia yksilöitä yhdeksi laajaksi yksiköksi (Derrida 2019, 74). Olemme tottuneet ajattelemaan ja tunnistamaan muunlaiset yksilöiden sijaan luonnontieteellisen katsomistavan mukaan lajeina, eläiminä. Lajit eivät muodosta enää yhtä yleistä joukkoa, silti siitä on vielä matkaa eläinten käsittämiseen yksilöinä.

Ihmiskuvia ja muita eläinkuvia

Muunlajisten lisäksi videolla esiinnyimme me, kaksi kohtaamisissa osallisina olevaa ihmistä kuvaamassa ja kertomassa tilanteita, kuulumassa erilaisista henkilöistä koostuvaan elollisten joukkoon. Asetamme itsemme muunlajisten rinnalle, koska haluamme posthumanistisen asenteen mukaan kyseenalaistaa perinteisen ihmisen ja muiden eläinten välisiin vastakohtaisuuksiin perustuvan jaottelun. Yhtä tärkeää meille on tehdä lajien väliset kohtaamiset näkyväksi. Kohtaamisemme näyttäytyvät toisinaan ulospäin vähäisiltä, mutta koemme, että hienovaraisesti jaetuissa hetkissäkin tapahtui paljon. Prosessin aikana opimme havaitsemaan tarkemmin eläimiä ja heidän meille kertomaa, kehitimme hiukan ihmislajille vierasta kielitaitoa. Vaikka taitomme on puutteellista, voimme nähdä muunlajisilla eläimillä olevan omat lajisidonnaiset kielen ja kommunikaation järjestelmänsä. Eri lajien edustajien muodostaessa yhteyksiä alkaa syntyä lajien välisiä kulttuurisia normeja. Samalla kehittyvät yhdessä jaetut tavat luoda merkityksiä. (Meijer 2019, 29.) Ymmärtävä yhteyden luominen muunlajisiin eläimiin liittyy keskeisesti valmiuteen muuttaa käsitystä ihmisyydestä, haluan oppia uutta meistä ja muista eläimistä.

Salla Tuomivaara muistuttaa, ettei eläinkuvaa voi muuttaa muuttamatta samalla ihmiskuvaa. Ihmis- ja eläinkäsityksemme ovat pitkään määrittäneet

ihmisen muista eläimistä erottavien tekijöiden varaan. Ihmisen ja eläimen eri kategorioihin sijoittuminen on vahingollista. Kahtiajaosta seuraa käsitys, jossa eläimellisyys ja elämyys edustavat pääasiallisesti ihmisyyden kielteisiä puolia siinä missä inhimillisyys ymmärretään positiivisten asioiden kautta. Näin eläimet ja eläimellisyys ymmärretään vaistojen ja viettien varassa toimimiseksi: kontrolloimattomuudeksi, väkivallaksi ja erilaisiksi ruumiin toiminnoiksi samalla kun inhimillisiin ominaisuuksiin sisällytetään järki ja rationaalisuus. Jos ihmisiä ei ymmärretä samaan jatkumoon kuuluviksi muiden eläinten kanssa, ominaisuutemme ja olemuksemme asettuvat vastakkaisiksi ja synnyttävät Derridan kuvaamaa väkivaltaa eläimiä kohtaan. (Tuomivaara 2015, 60–63.)

Vaikka identifioisimme eläimet niitä kohdatessamme lajin mukaan, *he* saapuvat luoksemme yksilöinä, korvaamattomina elävinä olentoina, jotka yhtä lailla näkevät meidät (Derrida 2019, 25). Toinen eläin on meille usein vieras, siksi Tuomivaara esittää eläinten kohtaamisen ratkaisuksi varovaisuusperiaatetta. Sen mukaan ainoa oikea keino lähestyä toista elävää olentoa on avoimin mielin kysyen kuka ja mikä toinen olento on. ”Minä elän ja tunnen. En voi tarkalleen tietää, miten juuri sinä tunnet. Mutta jos tunnet, en halua satuttaa sinua. Vaikka en voisi täydellisellä varmuudella tietää, että tunnet, en halua satuttaa sinua.” (Tuomivaara 2015, 72–73.) Tuomivaaran tapa lähestyä muita eläimiä kuvaa hyvin eläinten kohtaamisiin asennoitumistamme videoteoksen tehtävässä.

Miten pitää huolta ja ihailla, antaa tilaa eläimelle itselleen riippumattomina meistä, mutta samalla säilyttää vuorovaikutuksessa eläimiä turvaava etäisyys, ihmisen pahoilta teoilta suojaava villiys? (*Lajienvälisiä kohtaamisia*).

13. elokuuta. Aurinko saa rannalla lepäävien kanadanhanhien selät hehkumaan ruskean sävyissä. Eläimet eivät välitä minusta, eivätkä ohikulkijoista, elleivät he rapistele pusseja ja ripotele ruokaa hietikolta poimittavaksi. Utelias hanhi hirttautuu luokseni, tapittaa tummilla silmillään ja nokkaisee tennarin pohjaani. Kenties se tiedustelee, olenko yksi noista ihmisistä, joilla on repussa pussillinen ruokaa. Säpsähdän hanhen voimaa ja lähestymistä, lintu on iso ja voimakas. Se jää metrin päähän seisomaan ja tuijottamaan minua.

Toisinaan eläimet vaikuttavat lähestyvän meitä tarkistaakseen, olemmeko ruokkijoita. Meillä ei kuitenkaan koskaan ollut mukana eläinten himoitsemia makupaloja. Päätimme yhdeksi työskentelymme lähtökohdaksi sen, että emme houkuttele eläimiä ravinnon avulla luoksemme. Ruokinta on yksi tavoista, joiden avulla ihmiset pystyvät muuttamaan heitä luontaisesti välttelevien liminaalieläinten käytöstä ja häivyttämään eri lajien välistä rajaa, mikä useimmiten estää suoran kontaktin saamisen eläimiin. Tämä toteutuu kuitenkin luonnonvaraista eläintä kahlitsevilla tavoilla, mikä käytännössä voi esimerkiksi erottaa yksilön lajitovereistaan. (Donaldson & Kymlickan 2013, 214).

Seurasimme sivusta kaupunkiympäristössä tapahtuvaa eläinten ruokintaa. Se toi esiin ihmisen muihin lajeihin kohdistaman empatian ja hoivan, millä on eläinten kannalta merkitystä erityisesti talvella, kun ruokaa on vaikeampi löytää. Ruokinta ei kuitenkaan ole vain hyvää tuottava asia, sillä se rohkaisee eläimiä, joiden luottamusta kaikki eivät kunnioita. Näimme toisinaan eläimiin kohdistuvia väkivaltaisia eleitä ja tekoja, kuten hätyyttämistä tai esimerkiksi polkupyörällä päin ajoa. Ihmiset saattoivat kuvata eläimiä vastenmielisiksi ja kertoa meille, etteivät pitäneet niistä. Yhteen otokseen tallentui varsinaisena kuvauskohteena olleiden eläinten taustalle tilanne, jossa ihminen yllättäen potkaisee kiviä kohti hanhea. Tunnistamattomana pysyvä henkilö edustaa

teoksessa ihmislajin aggressiivista käyttäytymistä ja yleistä negatiivista eläimiin asennoitumista.

Kohtaamisten anti

15. Syyskuuta. Hän hiipii puun takaa viereeni, tuijotan häntä häkeltyneenä ja hän minua ystävällisesti. Käännyin varovasti nähdäkseni hänet paremmin, varovaisesti, sillä istuminen rinnakkain supikoiran kanssa on harvinaislaatuinen hetki, enkä halua säikyttää hämmästyttävän pelotonta eläintä pois. Supikoira asettuu istumaan, rapsuttaa korvantaustaansa, hymyilevä pieni koira, jolla on tuuhea ja kiiltävä turkki. Sellainen, jonka moni ihminenkin haluaa ylleen, vaikka se on hänen omansa, yksityisasia ja ihmisille kuulumaton supikoiran etuoikeus. Suloinen olento. Katsoo minua. Makaa vieressäni, haukottelee. Pistää päänsä reppuuni. Sinua on ruokittu, Matilda sanoo. Supikoira kääntää tummat silmänsä minuun ja siinä istuessaan se muistuttaa kotonani asuvaa koira, molemmat tummasilmäisiä, melkein samankokoisia, pehmyt turkkisia.

Ihastelemme työn lomassa eläimiä, mutta teoksesta poistamme päiväkirjamerkintöjen ylistävän sävyn välttääksemme yksilöitä objektiivisesti arvottaen kuvaavan kerronnan. Myös leikatessamme kuvamateriaalia valikoimme eläimiä kauniisti, mutta passiivisesti esittävien otosten sijaan niitä, joissa eläimet toiminnallaan ottavat tilan haltuun. Yritämme suhtautua kriittisesti tapoihimme sanallistaa eläinten elämää ja olemista samalla pohtien oikeutustamme kuvitella toisen puolesta. Empatia on reitti, jota pitkin voimme kurotella muunlajisten eläinten luo. Kokemuksellinen toiseus rakentuu myötätunnon avulla ja mahdollistaa muiden kertomisen. Toisten asettaminen narratiivin muotoon vaatii vastuuta, halua toimia muiden hyväksi ja tietää heistä enemmän, mutta myös rehellisyyttä ja valmiutta muuttaa käsityksiään. (Aaltola 2018, 42–43.) Eläinlähtöinen tai lajien välinen kerronta ei ole helppo tehtävä. Monista taidoista ja kielellisistä kyvyistään huolimatta ihminen on melko kielitaidoton verrattuna vaikkapa koiraan, joka yleensä lukee ihmistä paljon paremmin kuin ihminen häntä. Ihmisen rajoittuneisuutta kuvaa, että vasta

Kuva 4. Lajenvälisiä kohtaamisia, ruutukaappaus.

viime vuosina olemme oppineet edes hiukan ymmärtämään muilla lajeilla olevan omaan kieleemme rinnastettavia viestintäjärjestelmiä. (Meijer 2019.)

Tuomivaara muistuttaa, että vaikka näkökulmamme maailmaan on väistämättä ihmislähtöinen, ei ihmiskeskeinen maailmankuva ole universaali ja ajallisesti muuttumaton. *Voiko eläintä kertoa?* -hankkeen alussa hän kokosi ja esitti keskeisiä työhömmä liittyviä kysymyksiä siitä, miltä eläimet näyttävät, jos kieltäydymme ajattelemasta niitä vain eläiminä tai toisaalta miltä oma eläimyytemme tuntuu, jos emme ajattele eläintä alempana olemisen muotona kuin ihmisyyttä. (Tuomivaara 2021.) Teoksessamme käsitykset ihmisistä ja eläimistä vaikuttavat kohtaamisten taustalla, mutta niitä merkityksellisemmäksi nousee elävien välinen keskinäinen kunnioitus ja kohtaamisen tavat, jotka eivät häiritse toisen elämää. Nämä erityiset ehdot kohdistuvat meihin. Muualla ei-inhimillisessä luonnossa on käynnissä eläinyksilöiden ja lajien jatkuva kanssakäyminen ja kamppailu omasta elintilasta. Se on vapaa ihmiselle asetettavista vastuullisuuden vaateista suhteessa muihin eläimiin.

Teoksessa olennaisinta ovat monilajiset äänet, rinnakkain elävien lajien kukoistamisen kuvaaminen. Linnut ja muut eläimet osallistuivat teoksen tekemiseen läsnäolollaan ja tarjoamalla meille jotakin, mitä voimme jäljitellä. Eläinten kieli ja läsnäolo ovat jäljittämisen ja tallentamisen kohteena siinä missä kieli ja teos ovat välineitä jäljittämiseen, medioita kohtaamisten ikuistamiseen. Toimintana se on hyvin inhimillistä, olemme utelias eläinlaji. Meillä on halu oppia uutta ja ymmärtää yhä paremmin itseämme ja ympäröivää maailmaa. Jaan Tuija Kokkosen taiteellisessa tutkimuksessaan tekemät havainnot, että muiden lajien ja ”luonnon” prosessien kanssa työskenteleminen suuntaa huomiota myös ihmisen suhteissa olevaan tietämättömyyteen ja potentiaalisuuden tilaan. Havainnot herättävät kysymyksiä siitä, miten liitymme ympäristöihin, joissa elämme, ja toisiin, joiden kanssa elämme – laajemmin sen, miten kuulumme tähän maailmaan? (Kokkonen 2017, 163.)

Aaltonen kuvaa tanssijantyönsä kautta omaan eläimyyteensä yhteydessä olemisen ja ruumiillisuudelle huomion antamisen olevan eheyttävä ja elinvoimaa lisäävä voimavara, jonka kokeminen yhdistää kaikkia elollisia olentoja ja tuottaa onnellisuutta (Aaltonen 2020, 71). Samanlainen aistit auki olemisen, oman eläimyyden kohtaaminen ja ruumiillisen läsnäolon varassa syntyvä yhteys muunlajisiin oli keskeistä yhteisessä videoteoksessamme. Sen tekeminen tuotti iloa, lisäsi elinvoimaa ja yhteyden tunnetta meitä ympäröivään ei-inhimilliseen luontoon. On tärkeää huomioida, kenen kanssa me täällä olemme ja keskustelemme – ja miten sen teemme. Mika Hannulan kirja *Läsnäolo – taide arjessa* ei käsittele muunlajisten kohtaamista, mutta siinä kuvataan elämän olevan todellista ja merkityksellistä määrittämättömien kohtaamisten kautta. Niiden avulla pyritään toisen ihmisen luo samaan tapaan kuin me tehtävässämme muunlajisten. Ihmisen haaste on antautua kohtaamisissa toiseutta kunnioittavaan läsnäoloon ja vuorovaikutukseen, tasapainoilemaan niissä heittäytyen, vähemmän tilaa ottaen ja avoimena uusille mahdollisuuksille. (Hannula 2012.)

Vaikka kohtaamiset muunlajisten kanssa jäisivät jossakin määrin saavuttamattomiksi ja vieraisi toisiin ihmisiin verrattuna, voimme kanssakäymisen avulla oppia ymmärtämään muiden eläinten tapaa olla ja kommunikoida. Useat ajattelijat korostavat, että pyrkimys kommunikoida lajien välisten erojen ylitse luomalla yhteyksiä ja lajien välisiä suhteita on tärkeää, koska sen avulla voimme kuvata tulevaisuutta, jossa inhimillinen ja ei-inhimillinen elämä on rakentunut toisin kuin tällä hetkellä. Moni pitää myös tarinoita tai taidetta merkittävänä keinona rakentaa ja kuvitella tulevaisuuden maailmoja

(ks. Haraway 2016; Morton 2021). Taiteellisen työskentelyn luonnetta on tavattu kuvata ajasta riippumatta etsimisen ja löytämisen metaforien avulla. Tutkiminen on tällaisista metaforista viimeisin, ja Jyrki Siukosen mukaan kattavin, sillä se pitää sisällään sekä etsimistä että löytämistä. (Siukonen 2001, 146.)

Lajienvälisiä kohtaamisia on eläimiä käsittelevänä videoteoksena erityinen, koska kaupunkiympäristössä asuvia liminaalieläimiä ei ole juurikaan kuvattu aktiivisina toimijoina.⁶ Teokseen sisältyy eläinten arvon tunnustamisen ajatus. Se ehdottaa hienovaraisesti, että muunlaiset eläimet tulisi ottaa kaupunkiympäristössä huomioon kanssa-asukkaina ja kohdata yksilöinä. Heikkoon toimijuuteen ja monilajiseen narratiiviin perustuva kerronta esittää yhden vaihtoehdon lähestyä lajien välistä vuorovaikutusta ja rinnakkaiseloä eläimille tilaa antaen. Emme anna teoksessa valmiita vastauksia tai täydellisiä toimintamalleja lajien väliseen kanssakäymiseen. Niiden sijaan kuvaamme teoksessa prosessia, jossa tutkimme miten muunlaisten eläinten kohtaaminen ja kertominen voidaan tehdä niiden näkökulmaa korostaen. Halutessaan jokainen voi tarttua tehtäväämmee. Se on avoin ja yksinkertainen menetelmä harjoittaa itseään huomioimaan yhä enemmän ympärillämme kuhisevaa ei-inhimillistä elämää.

Lähteet

Aaltonen, Matilda & Hakala, Outimajja (2021) *Lajienvälisiä kohtaamisia* -videoteos. Todellisuuden tutkimuskeskus, 33 min.

Aaltola, Elisa (2018) Ensimmäinen osa. Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto, *Empatia. Myötäelämisen tiede*. Helsinki: Into, 13–142.

Aaltola, Elisa (2021) Kerronnasta: eronteko ja yhteys. 12.9.2021. *Voiko eläintä kertoa? Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa*. Blogikirjoitus 12.9.2021. Saatavilla: <<https://voikohanke.com/2021/09/12/kerronnasta-eronteko-ja-yhteys/>>. (Linkki tarkistettu 24.10.2021.)

Aaltonen, Matilda (2020) *Keitää me olemme? Liikepraktiikka ja ruumissuhde esityksessä olento / olio / otus / eläin / eläjä*. Maisterin opinnäytetyö. Tanssitaiteen maisteriohjelma. Teatterikorkeakoulu. Helsinki: Taideyliopisto. Saatavilla: <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020072747659>>

Bennet, Jill (2005) *Empathic Vision. Affect, Trauma, and Contemporary Art*. Stanford: Stanford University Press.

Borgdorff, Henk (2006) The Production of Knowledge in Artistic Research. Teoksessa Michael Biggs & Henrik Kalsson (toim.) *The Routledge Companion to Research in the Arts*. Abingdon, Oxon: Routledge, 44–64.

Braidotti, Rosi (2006) *Transpositions: On Nomadic Ethics*. Cambridge: Polity Press.

Derrida, Jacques (2019 [2006]) *Eläin joka siis olen*. Helsinki: Tutkijaliitto.

Donaldson, Sue & Kymlicka, Will (2013) *Zoopolis. A political theory of animal rights*. Oxford: Oxford University Press.

Driscoll, Kári & Hoffman, Eva (2018) Introduction. Teoksessa Kári Driscoll & Eva Hoffman (toim.) *What Is Zoopoetics? Texts, Bodies, Entanglement*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–13.

Donovan, Josephine (2018) Animal Ethics, the New Materialism, and the Question of Subjectivity. Teoksessa Atsuko Matsuoka & John Sorenson (toim.) *Critical Animal Studies. Towards Trans-species Social Justice*. London & New York: Rowman Littlefield, 257–274.

Haapoja, Terike (2020) Miten olla ihmisiksi? Teoksessa *Nuppukirja. Maallisen elämän käsikirja*. Haapoja, Terike & Gustafsson, Laura. Helsinki: HAM Helsingin taidemuseon julkaisu 145, 8–17.

Hannula, Mika (2012) *Läsnäolo – taide arjessa*. Helsinki: Kustannus oy Taide.

Haraway, Donna J. (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham & Lontoo: Duke University Press.

Helke, Susanna (2006) *Nanookin jälki: tyylä ja metodi dokumentaarisen ja fiktiivisen elokuvan rajalla*. Helsinki: Taideteollinen korkeakoulu.

6 Eläinten näkökulmaa ja rinnakkaiseloä ihmisen kanssa kaupungissa kuvaavia elokuvia ovat esimerkiksi Ceyda Torun *Istanbulin kissat* (2016) ja Elizabeth Lon Stray (2020). Myös kuvataiteilija Zoran Todorovicin videoteos *Gypsies and Dogs* (2007) kuvaa koiriin asennettujen kameroiden avulla liminaalitalassa kodittomina kadulla eläviä koiria ja ihmisiä. Vaikka teokset eivät suoraan esitä eläinten oikeuksiin liittyviä kannanottoja, ne nostavat eläimen aktiivisen toimijan roolin.

Horta, Oscar (2017) Animal Suffering in Nature: The Case for Intervention. *Environmental Ethics* vol. 39:3, 261–279. DOI: <https://doi.org/10.5840/enviroethics201739320>.

Ikola, Vilma, (2020) Sateella voi nähdä yksinäisen ihmisen seisomassa soutuveeneen luona Töölönlahdella – Hän kuuluu vaitonaiseen nelikkoon, joka oma-alotteisesti valvoo joutsenia. *Helsingin Sanomat* 6.7.2020. Saatavilla: <<https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000006563393.html>>. (Linkki tarkistettu 10.8.2021.)

Kohn, Eduardo (2018) Life. Teoksessa Lori Gruen (toim.) *Critical Terms for Animal Studies*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 210–221.

Kokkonen, Tuija (2017) *Esityksen mahdollinen luonto: suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumaan keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta*. Helsinki: Taideyliopisto. Saatavilla: <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-01-3>>.

Lummaa, Karoliina (2016) An avian-human art? Affective and effective relations between bird-song and poetry. Teoksessa Jopi Nyman & Nora Schuurman (toim.) *Affect, Space and Animals*. London & New York: Routledge, 163–178.

Lyyvuo, Eero (1946) *Pieniä Laulajia*. Porvoo: WSOY.

Malamud, Randy (2012) *An Introduction to Animals and Visual Culture*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Matsuoka, Atsuko & Sorenson, John (2018) Introduction. Teoksessa Atsuko Matsuoka & John Sorenson (toim.) *Critical Animal Studies. Towards Trans-species Social Justice*. Lontoo: Rowman & Littlefield, 1–19.

Meijer, Eva (2019) *When Animals Speak. Toward an Interspecies Democracy*. New York: New York University Press.

Mesikimmon, Marsha (2017) From the Cosmos to the Polis: On Denizens, Art and Postmigration Worldmaking. *Journal of Aesthetics & Culture*, Vol. 9: 2, 22–35. Saatavilla: <<https://tandfonline.com/toc/zjac20/9/2>>. (Linkki tarkastettu 24.10.2021.)

Morton, Timothy (2021) *All Art is Ecological*. London: Penguin Books.

Mulvey, Laura (1999) Visual Pleasure and Narrative Cinema. Teoksessa Leo Braudy & Marshall Cohen (toim.) *Film Theory and Criticism: Introductory Readings*. New York: Oxford UP, 833–844.

Picard, Nicolas (2018) Hunting Narratives: Capturing the Lives of Animals. Teoksessa Kári Driscoll & Eva Hoffman (toim.) *What Is Zoopoetics? Texts, Bodies, Entanglement*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 27–44.

Russel, Joshua (2018) Animal Narrativity. Teoksessa Jodey Castricano & Lauren Corman (toim.) *Animal Subjects 2.0*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 145–173.

Saarikivi, Jarmo (2020) Kaupunkiluonnon diversiteetti. Teoksessa Hanna Mattila (toim.) *Elämänverkko. Luonnon monimuotoisuutta edistämässä*. Tallinna: Gaudeamus, 164–177.

Sederholm, Helena (2002) Performatiivinen taide ja naisidentiteetin rakentaminen. Teoksessa Pauline von Bonsdorff & Anita Seppä (toim.) *Kauneuden sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus, 76–106.

Siukonen, Jyrki (2001) Kolme ajatusta taiteen ja tutkimuksen metaforista. Teoksessa Satu Kiljunen & Mika Hannula (toim.) *Taiteellinen tutkimus*. Helsinki: Kuvataideakatemia, 141–149.

Suonpää, Juha (2002) *Petokuvan raadollisuus*. Tampere: Vastapaino.

Tuomivaara, Salla (2015) Saako ihmistä sanoa eläimeksi? Teoksessa Elisa Aaltola & Sami Keto (toim.) *Eläimet yhteiskunnassa*. Helsinki: Into, 57–73.

Tuomivaara, Salla (2021) Voiko eläintä kertoa? – Miksi kerromme eläimet ensisijaisesti erojemme kautta ja miten se vaikuttaa ajatuksiimme eläimistä. *Voiko eläintä kertoa? Eläinten käsitteellistämisen haasteet tieteissä ja taiteissa*. Blogi-kirjoitus 5.2.2021. Saatavilla: <<https://voikohanke.com/2021/02/05/voiko-elainta-kertoa-miksi-kerromme-elaimet-ensisijaisesti-erojemme-kautta-ja-miten-se-vaikuttaa-ajatuksiimme-elaimista/>>. (Linkki tarkistettu 24.10.2021.)

von Uexküll, Jakob (2010 [1934]) *A Foray Into the Worlds of Animals and Humans with Theory of Meaning*. Minneapolis: Minneapolis University Press.

Varto, Juha (2017) *Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Helsinki: Aalto ARTS Books.

Wolfe, Cary (2010) *What is posthumanism?* London & Minneapolis: University of Minnesota Press.

Walley, Jonathan (2008) Modes of Film Practice in the Avant-Garde. Teoksessa Tanya Leighton (toim.) *Art and the Moving Image: A Critical Reader*. London: Tate Publishing & Afterall Books, 182–199.